

Date: 21st January-2026

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DAVLATCHILIK MAKTABI,
“BOBURNOMA” VA MA’NAVIY MEROS**

Tog’ayev Sarvar, Jumanova Dilbar
Respublika musiqa va san’at texnikumi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Temuriylar sulolasining buyuk vakili, davlat arbobi, sarkarda va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, siyosiy faoliyati hamda adabiy merosi keng yoritiladi. Boburning Farg‘ona taxtidagi ilk qadamlari, Samarqand uchun kurashlari, Kobul davri va Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos solishi tarixiy misollar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, “Boburnoma” asarining tarixiy-adabiy ahamiyati, Boburning shoir sifatidagi ijodi va uning ma’naviy merosi haqida ilmiy xulosalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, Boburnoma, Temuriylar, Samarqand, Kobul, Hindiston, Boburiylar sulolasi, tarix, adabiyot, g‘azal.

Kirish

O‘zbek xalqining tarixiy taraqqiyoti va ma’naviy hayotida o‘chmas iz qoldirgan buyuk shaxslardan biri — Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530)dir. Bobur o‘z davridagi siyosiy murakkabliklar, davlatlar o‘rtasidagi kurashlar va tarixiy o‘zgarishlar ichida yashab, ham davlat arbobi, ham sarkarda, ham shoir sifatida yuksak natijalarga erishgan.

Boburning hayoti faqat siyosiy g‘alabalar bilan emas, balki inson ruhiyati, vatan sog‘inchi, sabr va matonat bilan ham bog‘liq. Uning “Boburnoma” asari esa nafaqat Temuriylar davri tarixi, balki xalqlarning urf-odatlarini, shaharlar, tabiat va madaniy hayot haqidagi bebaho manba hisoblanadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur 1483-yil 14-fevral kuni Andijon shahrida tavallud topgan. U Temuriylar sulolasiga mansub bo‘lib, otasi — Umar Shayx Mirzo Farg‘ona hokimi edi. Onasi — Qutlug‘ Nigorxonim esa Mo‘g‘uliston xonlari sulolasidan bo‘lgan.

Bobur yoshligidan ilmga qiziqib: tarix, adabiyot, harbiy ish, davlat boshqaruvi kabi sohalarini puxta o‘rgangan. Shu bilan birga, u turkiy, forsiy va arab tillarini bilib, madaniy muhitda tarbiya topgan.

1494-yilda otasi vafot etgach, Bobur 12 yoshida Farg‘ona taxtiga o‘tirgan. Bu yoshda davlat boshqarish juda og‘ir vazifa bo‘lib, u ichki nizolar va tashqi tahdidlar bilan to‘qnash kelgan.

Boburning yoshligidagi orzusi va siyosiy maqsadi — Temuriylar markazi bo‘lgan Samarqandni qo‘lga kiritish edi. Samarqand nafaqat iqtisodiy va madaniy markaz, balki Temuriylar sulolasining ramzi hisoblangan.

Bobur Samarqandni bir necha marta egallagan, ammo uni saqlab qolish qiyin bo‘lgan. Sabablari: ichki nizolar, harbiy kuchning yetarli emasligi, Shayboniyxon boshchiligidagi qudratli qo‘shinlar bosimi edi. Bu davrda Temuriylar davlatining

Date: 21st January-2026

parokandaligi kuchayib, Bobur uchun Markaziy Osiyoda uzoq muddat hokimiyatni saqlash imkoniyati cheklangan.

Markaziy Osiyodagi murakkab vaziyatdan so'ng, Bobur 1504-yilda Kobulni egallab, u yerda o'z davlatini barpo etadi. Kobul davri Bobur uchun: yangi harbiy kuch to'plash, davlat boshqaruvini yo'lga qo'yish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, kelajakdagi yurishlarga tayyorgarlik ko'rish kabi imkoniyatlar yaratgan.

Kobulda Bobur nafaqat sarkarda, balki madaniyat va ilm-fanga e'tibor bergan rahbar sifatida ham tanilgan. U o'z atrofiga olimlar va shoirlarni to'plab, ijodiy muhitni shakllantirgan.

Bobur tarixdagi eng katta yutug'ini Hindistonda amalga oshirdi. U Hindistonning siyosiy parokandaligidan foydalanib, o'z qo'shinlari bilan yurish qiladi.

1526-yilda bo'lib o'tgan Panipat jangi Bobur hayotida hal qiluvchi voqea bo'ldi. U Dehli sultoni Ibrohim Lodiy qo'shinlarini mag'lub etib, Hindistonda yangi davlatga asos soldi.

Bu g'alabaning asosiy sabablari: Boburning harbiy strategiyasi, artilleriyadan (to'plardan) samarali foydalanish, qo'shin intizomi bilan bog'liq edi.

Bobur Hindistonda davlat boshqaruvini yo'lga qo'yishda: adolat, tartib, qonun ustuvorligi tamoyillariga tayangan.

Boburiylar sulolasi keyinchalik Akbar, Jahongir, Shohjahon kabi hukmdorlar davrida yanada rivojlanib, ulkan imperiyaga aylangan.

Boburning eng mashhur asari — "Boburnoma"dir. Bu asar memuar shaklida yozilgan bo'lib, muallif o'z hayotidagi voqealarni samimiy va aniq tasvirlaydi.

"Boburnoma"da: Temuriylar davri, Shayboniylar bilan kurash, Markaziy Osiyo va Afg'oniston voqealari, Hindistonning ijtimoiy hayoti haqida ishonchli ma'lumotlar berilgan.

Asarda shaharlar, daryolar, tog'lar, iqlim va tabiat haqida ham batafsil yozilgan. Bu ma'lumotlar "Boburnoma"ni geografik manba sifatida ham qimmatli qiladi.

"Boburnoma"ning tili sodda, ravon va xalqona. Muallif voqealarni badiiy tasvirlar bilan boyitib, o'quvchini voqealar ichiga olib kiradi.

Bobur shoir sifatida ham o'zbek adabiyoti tarixida muhim o'rin tutadi. U turkiy (chig'atoy) tilida: g'azal, ruboiy, tuyuq janrlarida ijod qilgan.

Uning she'rlarida asosiy mavzular: Vatan sog'inchi, muhabbat, inson qadri, hayotning o'tkinchiligi, sabr va matonat kabi g'oyalardir. Boburning she'rlari samimiyligi va ruhiy ta'sirchanligi bilan ajralib turadi.

Xulosa

Zahiriddin Muhammad Bobur — o'zbek va jahon tarixida alohida o'rin tutadigan buyuk shaxsdir. U Markaziy Osiyodagi siyosiy kurashlardan tortib, Hindistonda ulkan davlat barpo etishgacha bo'lgan yo'lni bosib o'tgan. "Boburnoma" asari orqali Bobur o'z davrining haqqoniy tarixiy manzarasini kelajak avlodlarga yetkazib bergan. Shu bilan birga, Boburning she'riy merosi xalq ma'naviyatini boyitgan, uning davlatchilik tajribasi esa tarixiy saboq sifatida qadrlidir.

Date: 21st January-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. *Boburnoma*. Toshkent: O'zbekiston, turli nashrlar.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. *Devon (she'riy to'plam)*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, turli nashrlar.
3. O'zbek milliy ensiklopediyasi. "Bobur" maqolasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti.
4. Bartold, V.V. *Turkiston tarixi bo'yicha tadqiqotlar*. Toshkent: Fan, turli nashrlar.
5. Azimjonov, S. *Bobur va boburiylar davlati tarixi*. Toshkent: Fan, turli nashrlar.
6. Ahmedov, B. *O'zbekiston tarixi (Temuriylar davri)*. Toshkent: O'qituvchi, turli nashrlar.
7. Hasanov, S. *Temuriylar davri madaniyati va adabiyoti*. Toshkent: Ma'naviyat, turli nashrlar.
8. Saidov, M. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: O'qituvchi, turli nashrlar.
9. Kamilov, N. *Mumtoz adabiyot va badiiy tafakkur*. Toshkent: Akademnashr, turli nashrlar.
10. Abdurahmonov, G'. *O'zbek adabiy tili tarixi*. Toshkent: Fan, turli nashrlar.
11. Lamb, Harold. *Babur: The Tiger*. New York: Doubleday, 1961.
12. Richards, J.F. *The Mughal Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
13. Thackston, W.M. (trans.). *The Baburnama: Memoirs of Babur, Prince and Emperor*. Washington: Smithsonian Institution / Oxford University Press, turli nashrlar.
14. Dale, Stephen F. *The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire in Central Asia, Afghanistan and India (1483–1530)*. Leiden: Brill, 2004.
15. Foltz, Richard. *The Mughal Empire and Central Asia*. (ilmiy manbalar to'plami), turli nashrlar.

